

УДК: 332.12:338.432

Козловський С.В., д.е.н., професор,

Вінницький національний аграрний університет,

Жураківський Є.С., аспірант, Вінницький національний аграрний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті проведено теоретико-концептуальне дослідження стану розвитку Вінницької області загалом та в розрізі питань розвитку аграрної галузі на основі стратегічного методу SWOT-аналізу. Сформульовано стратегічні цілі розвитку аграрної галузі регіону. Зроблено детальну характеристику стану економіки Вінницької області та сформульовано переваги, виклики та ризики щодо забезпечення розвитку аграрної галузі Вінницької області та її економіки загалом. Визначено фактори, які найбільше впливають на рівень економічної безпеки аграрної галузі Вінницької області.

Ключові слова: аграрна галузь, економічна безпека, стратегічний аналіз, Вінницька область, фактори впливу.

Kozlovskiy S., Zhurakivskiy E.

STRATEGIC ANALYSIS OF FACTORS OF REGIONAL ECONOMIC SECURITY AGRICULTURAL SECTOR

In the article the theoretical and conceptual study of the state of development of the Vinnytsia region in general and in the context of development issues in the agricultural sector through a strategic method of the SWOT-analysis. Formulated strategic goals of development of agrarian sector in the region. It made a detailed description of the state of economy of Vinnytsia region and formulated the benefits, challenges and risks to ensure the development of the agricultural sector of Vinnytsia region and its economy as a whole. The factors that most influence the level of economic security of the agricultural sector Vinnitsa region.

Keywords: the agricultural sector, economic security, strategic analysis, Vinnytsia region, influencing factors.

Козловский С.В., Жураковский Е.С.

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ

В статье приведено теоретико-концептуальное исследование состояния развития Винницкой области в целом и в разрезе вопросов развития аграрной отрасли на основе стратегического метода SWOT-анализа. Сформулированы стратегические цели развития аграрной отрасли региона. Сделано подробную характеристику состояния экономики Винницкой области и сформулированы преимущества, вызовы и риски по обеспечению развития аграрной отрасли Винницкой области и ее экономики в целом. Определены факторы, которые больше всего влияют на уровень экономической безопасности аграрной отрасли Винницкой области.

Ключевые слова: аграрная отрасль, экономическая безопасность, стратегический анализ, Винницкая область, факторы влияния.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному глобалізованому світі питання забезпечення економічної безпеки країни як першочергової задачі захисту національних інтересів держави від різного роду загроз має особливу актуальність. Різний економічний потенціал регіонів та рівень їх розвитку, економічні та фінансові проблеми, що поглибилися останнім часом в країні, нерозв'язаний збройний конфлікт

на сході держави, наявність великої кількості біженців з окупованих територій та інші несприятливі обставини, з якими стикнулася економіка України на початку 2014 року, потребують особливого підходу до розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки аграрної галузі як провідної галузі України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми досягнення економічної безпеки держави, регіонів, окремих галузей економіки, а також дослідження питань, пов'язаних з цією проблемою, відображені в наукових працях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Л. Абалкіна, Дж. Барбера, Л. Біркена, І. Бінька, О. Барановського, З. Варналія, О. Власюка, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Горбуліна, К. Гудвіла, К. Девіса, О. Ємельянова, М. Єрмошенка, А. Качинського, Г. Калетніка, Е. Кіреєвої, А. Козаченко, Р. Леонарда, Ю. Лисенка, Т. Лоурі, І. Мазура, О. Макара, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Предборського, Д. Прейгера, У. Семюелса, О. Скидана, А. Сухорукова, О. Черняка, Л. Шевченко, В. Шлемко, А. Штангрета та ін.

Разом з тим, ще не всі проблеми, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки держави і, насамперед, її аграрної галузі знайшли своє теоретичне та практичне вирішення, хоча дослідженню цих проблем приділяється досить значна увага. В Росії ці проблеми досліджували С. Басалай, С. Волков, Н. Кулагіна, А. Семін, А. Светлаков та інші. Серед вітчизняних вчених питанням економічної безпеки аграрної галузі та агропромислового комплексу присвячені праці Л. Березіна, О. Бігдана, О. Гривківської, В. Жмуденко, О. Кириченко, М. Лучика, М. Маліка, П. Саблука, В. Ткаченка та інші.

Цілі статті. Метою даної роботи є стратегічний аналіз факторів регіональної економічної безпеки Вінницької області на основі якої пропонується класифікація факторів економічної безпеки аграрної галузі регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аграрна галузь являє собою складну динамічну систему економічних взаємовідносин між різними сферами виробництва аграрної продукції, її переробки, транспортування, споживання тощо, кожна з яких характеризується значним числом показників.

В основі методики оцінювання рівня економічної безпеки аграрної галузі лежить дедуктивний принцип, який дозволяє ретельно розглянути особливості виробничої, технологічної, економічної, екологічної, соціальної тощо діяльності АПК окремо взятого регіону, виявити загрози цій діяльності з боку постійно мінливого зовнішнього середовища, а також виявити матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні резерви регіону, що можуть бути задіяні для посилення його виробничо-економічного та інших видів потенціалу.

Стан (рівень) економічної безпеки аграрної галузі регіону може бути розкритий через певну систему критеріїв (показників). Під критерієм економічної безпеки ми розуміємо оцінку стану економіки регіону з погляду найважливіших процесів, що відображають сутність економічної безпеки [1].

Критеріями оцінювання рівня економічної безпеки аграрної галузі регіону можуть бути: величина ресурсного потенціалу регіону та можливості його збільшення, рівень ефективності використання ресурсів, капіталу і праці; конкурентоспроможність аграрної продукції та конкурентоспроможність підприємств, що виробляють сільськогосподарську продукцію; можливість регіону протидіяти зовнішнім загрозам; соціальна стабільність і консенсусне вирішення соціальних конфліктів тощо [2].

Критеріями економічної безпеки регіону є також рівень і якість життя населення, темпи інфляції, рівень безробіття, масштаби тіньової економіки, обсяги міжнародних резервів та ін.

Отже, проблема забезпечення економічної безпеки аграрної галузі включає два основних висновки: а) потреби суспільства є необмеженими, оскільки кожна людина прагне до кількісного та якісного підвищення рівня свого добробуту; б) здатність навколишнього середовища задовольняти наявні і майбутні потреби суспільства є обмеженою. Із цього випливає головне стратегічне завдання, яке постає перед аграрною галуззю, – це забезпечення продовольчої безпеки країни та екологізація виробництва сільськогосподарської продукції [3].

Вінницька область, де майже половини населення мешкає у сільській місцевості, залишається переважно аграрним регіоном. Завдяки своїм природним ресурсам, родючим ґрунтам і сприятливим кліматичним умовам для вирощування сільськогосподарської продукції, область посідає провідне місце в Україні з виробництва аграрної продукції. Разом з тим, значна орієнтація Вінницької області на розвиток сільського господарства і харчової промисловості може створити ризик для економіки області у випадку виникнення непрогнозованих форс-мажорних обставин (повені, засухи тощо). Підсилюється цей ризик ще й тим, що значний обсяг сільськогосподарської продукції регіону експортується практично без її обробки, що викликано недостатньою розвиненістю територіального аграрного ринку, відсутністю системи планування розвитку сільськогосподарського комплексу, нераціональним використанням природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві, недостатньою матеріально-технічною переробною базою та іншими несприятливими факторами.

Для формування критеріїв (показників) економічної безпеки аграрної галузі Вінницької області був застосований метод стратегічного аналізу. Стратегічний аналіз є одним зі провідних етапів при розробці стратегічного плану розвитку регіону, забезпечення його розвитку. За своїм змістом він являє етап планових досліджень, на якому системно аналізуються фактори зовнішнього середовища і ресурсного потенціалу соціально-економічної системи регіону, визначається її „поточний стан” або „сформована ситуація” і виявляються резерви з метою їх подальшого використання для розвитку аграрної регіональної системи.

Найбільш послідовним і комплексним методом проведення стратегічного аналізу, що отримав визнання як у зарубіжних, так і у вітчизняних дослідників, є SWOT-аналіз. Такий аналіз проводиться за певною схемою, хоча процедура його проведення не є цілком формалізованою. Використовуючи цей метод, можна виявити, з одного боку, власні сильні і слабкі сторони (внутрішнє середовище), а з іншої, визначити можливості й загрози, що об'єктивно створюються в зовнішньому середовищі. На наступному кроці проводиться розподіл сильних і слабких сторін на такі, які можуть бути найкраще реалізовані з урахуванням наявних зовнішніх можливостей і загроз, і такі, які мають потребу в зміцненні або перестають бути сильними з урахуванням зовнішніх загроз. Головне завдання SWOT-аналізу – знайти ті сильні сторони регіону, які забезпечують унікальність конкурентних переваг аграрної галузі регіону з урахуванням сприятливих можливостей зовнішнього середовища та зневолувати слабкі сторони.

Для якісного відбору показників впливу на економічну безпеку аграрної галузі Вінницької області проведемо загальний SWOT-аналіз соціально-економічної ситуації в області – див. табл. 1 [4,5,6]

SWOT-аналіз стану розвитку Вінницької області загалом та в розрізі
питань розвитку аграрної галузі

Внутрішні фактори	
Сильні сторони (S):	Слабкі сторони (W):
<ol style="list-style-type: none"> 1. Географічне розташування, транзитний потенціал 2. Розвинуте транспортне сполучення та інфраструктура залізничного, автомобільного, авіаційного та трубопровідного транспорту 3. Наявність значних розвіданих запасів мінерально-сировинних ресурсів 4. Потужний сільськогосподарський комплекс та експортний потенціал аграрної продукції (високий рівень кооперації сільського господарства з переробними підприємствами; розвинена інфраструктура для зберігання рослинницької продукції (елеваторне господарство, плодоовочеві сховища), потужний бурякоцукровий комплекс; високий потенціал імпортозаміщення, самозабезпечення регіонального ринку власним виробництвом) 5. Наявність конкурентоспроможних підприємств машинобудування, переробної, харчової, енергогенеруючої, будівельної, хімічної промисловості та військово-промислового комплексу 6. Наявність родючих сільськогосподарських угідь, відсутність потужних об'єктів-забруднювачів довкілля та зон екологічного лиха 7. Швидкі темпи переорієнтації зовнішніх інтеграційних зв'язків економіки області з Росії та СНД на країни ЄС та на інші нові ринки 8. Наявність диверсифікованої ресурсної бази для розвитку енергетики (виробництво біодизеля, етанолу, використання відновних джерел енергії (пелети, солома, гідро- та сонячна енергетика) та енергозберігаючих технологій) 9. Позитивний досвід залучення міжнародної технічної допомоги у регіон (наявність успішного досвіду залучення додаткових коштів на соціально-економічний розвиток територіальних громад в рамках міжнародної технічної допомоги (ЄС/ПРООН, Despro, УФСІ, Програми ЄС: Транскордонне співробітництво, Східне Партнерство та ін.) 10. Значний потенціал для розвитку туристично-рекреаційної сфери 11. Створені Центри надання адміністративних послуг в кожному місті обласного значення та районному центрі 12. Наявність висококваліфікованих кадрів 13. Наявність розвиненої освітньої мережі ВНЗ та науково-технічної бази для перепідготовки робочої сили відповідно до потреб економіки регіону 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Небезпека загострення ситуації на території Придністровсько-Молдовської ділянки державного кордону 2. Корупція, що спричиняє неефективне та непрозоре використання бюджетних коштів 3. Недостатній рівень прямих іноземних інвестицій 4. Значна ступінь фізичного та морального зносу основних засобів підприємств при недостатніх об'ємах інвестицій в їх оновлення та модернізацію (технічна та моральна зношеність комунальної інфраструктури, недостатні потужності очисних споруд каналізації та низький рівень каналізування населених пунктів, застаріла матеріально-технічна база підприємств) 5. Низька енергоефективність економіки 6. Недостатній рівень поглибленої переробки сільськогосподарської продукції, домінування сировинної складової у структурі експорту продукції підприємств області 7. Значне орієнтування експорту на Російську Федерацію 8. Низький рівень привабливості проживання в сільській місцевості для молоді через недостатній розвиток, а подекуди депресивний стан сільської місцевості 9. Найбільша в Україні кількість територіальних громад, частина яких є дотаційними 10. Недостатня динаміка росту малого та середнього бізнесу 11. Реєстрація і сплата податків потужними підприємствами-експортерами за межами області 12. Несформована регіональна інноваційна політика, відсутність інфраструктури підтримки інноваційного бізнесу (інноваційні центри з експертними, навчальними та інформаційними функціями, венчурні фонди) 13. Низький рівень заробітної плати порівняно із середньоукраїнським (значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону; висока питома вага зайнятих в неофіційному секторі економіки) 14. Невідповідність професійно-освітнього рівня робочої сили потребам регіонального ринку, відсутність якісного розвитку профтехосвіти 15. Відсутність стратегії поведінки з твердими побутовими та промисловими відходами 16. Низький відсоток територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загроза втрати ландшафтного та біологічного різноманіття 17. Недостатня кількість та якість природних ресурсів (низька лісистість області, деградація ґрунтів та недостатність якісних водних

<p>14. Активність регіональної влади в поєднанні із взаємодією між владою та представниками інших суб'єктів регіонального розвитку (бізнес, наукова еліта, інститути громадянського суспільства) у формуванні стратегічних планів, програм розвитку регіону та у сфері законотворення</p> <p>15. Достатність інформаційних ресурсів щодо діяльності органів місцевої влади</p>	<p>ресурсів)</p> <p>18. Невідповідність туристичної інфраструктури світовим стандартам</p> <p>19. Слабко розвинуті інститути громадянського суспільства та системи інформатизації територіальних громад області</p>
<p>Зовнішні фактори</p>	
<p>Сприятливі можливості (О):</p>	<p>Загрози (Т):</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Впровадження програми ключових реформ (функціонування Антикорупційного Бюро України; децентралізація та реформа місцевого самоврядування; реформа системи національної безпеки та оборони; реформа військово-промислового комплексу; судова реформа) 2. Ефективна державна регіональна політика 3. Зацікавленість зовнішніх інвесторів регіоном (покращення стану доріг; створення міжнародних транспортних коридорів на території області; розвиток транскордонних економічних відносин; розвиток наукомістких галузей, у тому числі IT-технологій) 4. Членство України в СОТ та імплементація Угоди з ЄС (дія автономних торговельних преференцій при поставках продукції до країн-членів ЄС; наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС; допомога міжнародних організацій з економічного і соціального розвитку (гранти та міжнародна технічна допомога) 5. Розвиток альтернативної енергетики (впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах житлово-комунального господарства та бюджетної сфери) 6. Розвиток сфери переробки вторинної сировини 7. Деретуляція та розвиток підприємництва, спрощення процедури отримання дозволів та ліцензій (активна підтримка та сприяння роботі малого та середнього бізнесу) 8. Створення інфраструктури розвитку підприємництва (технопарки, бізнес-центри, інкубатори і т.п.) 9. Залучення області до проектів та заходів на загальнодержавному рівні 10. Впровадження системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств, в тому числі дрібних сільгосптоваровиробників (використання нових технологій, добрив та техніки) 11. Надання державної допомоги для диверсифікації надлишкових потужностей цукрової та спиртової галузей 12. Впорядкування земельних відносин на селі 13. Прийняття Державної програми розвитку туризму до 2020 року 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дестабілізація політичного, економічного та соціального середовища в країні (значні витрати на оборону країни; збройний конфлікт на Донбасі, загроза військового вторгнення з боку Російської Федерації; відсутність програм інтеграції переміщених осіб із східних областей в систему економічної діяльності в області) 2. Недосконале законодавство України 3. Недосконала державна регуляторна політика 4. Недосконалість судової системи 5. Недосконала податкова політика держави як в частині загальнодержавних, так і в частині місцевих податків (тенденція до скорочення фізичних осіб-підприємців) 6. Недостатній рівень розвитку державно-приватного партнерства 7. Обмеженість фінансових ресурсів (відсутність дешевих кредитів), первинного капіталу 8. Неєфективна державна політика в частині захисту національного товаровиробника (падіння виробництва в різних галузях економіки) 9. Високий рівень інфляції та девальвація національної валюти 10. Торгівельні обмеження на поставку вітчизняної продукції до країн-членів Митного Союзу (слабка диверсифікація ринків збуту продукції українського виробника; повільне впровадження європейської системи сертифікації для продукції та послуг, що виробляються в області) 11. Монополізація енергетичного ринку, зростання цін на енергоресурси (незадовільні темпи енергозбереження та імпортозаміщення) 12. Неєфективна система державного екологічного контролю та моніторингу довкілля (втрата ландшафтного та біологічного різноманіття; деградація ґрунтів та недостатня якісних водних ресурсів; накопичені тверді побутові та промислові відходи) 13. Негативні демографічні зміни 14. Зміна кліматичних умов

Аналіз слабких і сильних сторін розвитку Вінницької області (табл. 1) дає можливість органам місцевого самоврядування не тільки розробити та затвердити стратегію забезпечення економічної безпеки аграрної галузі, але й поряд з середньостроковими стратегічними цілями визначити короткострокові оперативні цілі – власне проекти, реалізація яких повинна, з одного боку, усунути або максимально зменшити вплив слабких сторін аграрної галузі регіону на його економічну безпеку та найефективніше використати сильні сторони регіону, з іншого – скористатися сприятливими можливостями для розвитку аграрної галузі, які можуть виникнути завдяки дії тих чи інших зовнішніх чинників та попередити (зневільовати) дію можливих (потенційних) загроз.

Одна із ключових задач SWOT-аналізу – сформулювати стратегічні цілі розвитку аграрної галузі регіону залежно від результатів проведеного аналізу взаємовпливу обраних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а саме:

- використання сильних сторін і потенційних можливостей аграрної галузі регіону;
- подолання слабких сторін аграрної галузі регіону за рахунок зовнішніх можливостей;
- нейтралізація потенційних загроз за рахунок сильних сторін аграрної галузі регіону;
- прийняття радикальних стратегічних рішень у випадку наявності слабких сторін аграрної галузі регіону, які не можливо нейтралізувати у короткотерміновому періоді, та стрімкому наростанні зовнішніх загроз.

На основі проведеного аналізу SWOT-аналізу нами була зроблена детальна характеристика стану економіки Вінницької області та сформульовано переваги, виклики та ризики щодо забезпечення розвитку аграрної галузі Вінницької області та її економіки загалом. Розглянемо їх [5]:

І. Порівняльні переваги.

1. Вінниччина має значний потенціал для розвитку туристично-рекреаційної сфери, зручне географічне розташування, розвинуте транспортне сполучення, інфраструктуру залізничного, автомобільного, авіаційного та трубопровідного транспорту. Це дає можливість зацікавити зовнішніх інвесторів, покращити стан доріг, розвинути транскордонні економічні відносини та створити міжнародні транспортні коридори на території області.
2. Сильними сторонами області є наявність значних запасів мінерально-сировинних ресурсів, родючих сільськогосподарських угідь, відсутність потужних об'єктів-забруднювачів довкілля та зон екологічного лиха. Ці сильні сторони є порівняльною перевагою, оскільки дають можливість впровадити систему державної підтримки сільськогосподарських підприємств, у тому числі дрібних, спрямованої на використання нових технологій, нових видів добрив та техніки; впровадити державну програму виробництва екологічно чистих продуктів харчування та розвинути сферу переробки вторинної сировини; активізувати розвиток туристично-рекреаційної галузі та участь області в реалізації загальнодержавних та міжнародних природоохоронних програм та заходів.
3. Наявність конкурентоспроможних підприємств машинобудування, переробної, харчової, енергогенеруючої, будівельної, хімічної промисловості та військово-промислового комплексу відкривають сприятливі можливості для отримання автономних торговельних преференцій при поставках продукції до країн-членів ЄС, створення сучасної, високо технологічної інфраструктури розвитку підприємництва (технопарки, бізнес-центри, інкубатори і т.п., розвитку наукомістких галузей, у тому числі IT-технологій, наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС.
4. Можливість дерегуляції та розвитку підприємництва, спрощення процедури отримання дозволів, ліцензій тощо нададуть активну підтримку та сприяння

розвитку малого та середнього бізнесу. Сильними сторонами, які підтримують такі можливості, є створення Центрів надання адміністративних послуг в кожному місті обласного значення та кожному районному центрі, а також наявність в області висококваліфікованих кадрів та розвиненої освітньої мережі ВНЗ та науково-технічної бази для перепідготовки робочої сили відповідно до потреб економіки регіону.

5. Вінниччина має потужний сільськогосподарський комплекс та експортний потенціал аграрної продукції. Високий рівень кооперації сільського господарства з переробними підприємствами, існуюча інфраструктура для зберігання рослинницької продукції (елеваторне господарство, плодоовочеві сховища), потужний бурякоцукровий комплекс та високий потенціал імпортозаміщення, створює сприятливі умови для самозабезпечення регіонального ринку аграрною продукцією власного виробництва.
6. Можливість посилення державної підтримки сільськогосподарських підприємств, в тому числі дрібних, дасть змогу збільшити використання нових технологій, добрив та техніки; забезпечить зростання внутрішнього попиту на аграрну продукцію, збільшить виробництво екологічно чистих продуктів харчування; сприятиме розвитку підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів, прискорить створення потужної мережі збутових організацій, оптової торгівлі для дрібних та середніх товаровиробників та розвиток обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів.
7. Вінницька область має позитивний досвід залучення інвесторів та додаткових коштів для соціально-економічного розвитку територіальних громад в рамках міжнародної технічної допомоги (ЄС/ПРООН, Despro, УФСІ, Програми ЄС: «Транскордонне співробітництво», «Східне Партнерство» та ін.). Ці сильні сторони є порівняльною перевагою аграрної галузі області, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як: зацікавленість зовнішніх інвесторів вкладати кошти в розвиток регіону та можлива допомога міжнародних організацій з економічного і соціального розвитку (дешеві кредити, гранти та міжнародна технічна допомога).
8. Можливість подальшого розвитку альтернативної енергетики, впровадження енергозберігаючих технологій на підприємствах житлово-комунального господарства та надання державної допомоги для диверсифікації надлишкових потужностей цукрової та спиртової галузей може бути підсилена такими сильними сторонами регіону, як наявність диверсифікованої ресурсної бази для розвитку енергетики (виробництво біодизеля, етанолу, використання відновних джерел енергії (пелети, солома, гідро- та сонячна енергетика) та енергозберігаючих технологій).

II. Подолання викликів.

1. Допомога міжнародних організацій з економічного і соціального розвитку (дешеві кредити, гранти та міжнародна технічна допомога), пошук і залучення зовнішніх інвесторів тощо сприятиме зменшенню таких слабких сторін аграрної галузі регіону, як недостатній рівень прямих іноземних інвестицій, низький рівень заробітної плати порівняно із середньою по Україні, значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону, технічна та моральна зношеність комунальної інфраструктури, недостатня потужність очисних споруд каналізації та низький рівень каналізування населених пунктів, застаріла матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств, низька енергоефективність економіки, недостатній рівень поглибленої переробки сільськогосподарської продукції.
2. Низький рівень привабливості проживання в сільській місцевості для молоді через недостатній розвиток, а подекуди депресивний стан сільської місцевості може бути

- зменшений завдяки прийняттю відповідних державних програм, зокрема, Державної програми розвитку туризму до 2020 року, покращенню стану доріг, впорядкуванні земельних відносин на селі, розвитку підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів, розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, залучення області до реалізації проектів та заходів на загальнодержавному рівні, а також децентралізації та реформи місцевого самоврядування.
3. Слабкою стороною Вінниччини є недостатня динаміка росту малого та середнього бізнесу. Вирішити або, принаймні, послабити зазначену проблему, дозволить така низка позитивних можливостей, як активна підтримка та сприяння роботі малого та середнього бізнесу, створення інноваційної інфраструктури розвитку підприємництва (технопарки, бізнес-центри, інкубатори і т.п.), створення міжнародних транспортних коридорів на території області, розвиток транскордонних економічних відносин, наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС, розвиток наукомістких галузей, у тому числі ІТ-технологій, створення потужної мережі збутових організацій, оптової торгівлі для дрібних та середніх товаровиробників, сприяння застосуванню автономних торговельних преференцій при поставках продукції до країн-членів ЄС.
 4. Можливість впровадження в Україні запланованих програм ключових реформ дасть змогу Вінницькій області суттєво зменшити вплив корупції, унеможливити неефективне та непрозоре використання бюджетних коштів, удосконалити сплату податків потужними підприємствами-експортерами, що зареєстровані за межами області; розвинути інститути громадянського суспільства та систему інформатизації територіальних громад області, провести децентралізацію влади, передати владні повноваження на рівень територіальних громад та здійснити процедуру добровільного об'єднання територіальних громад. Ефективне проведення цих реформ дозволить створити мережу фінансово спроможних територіальних громад та підвищити рівень задоволення життєво важливих потреб мешканців територіальних громад .

III. Ризики.

1. Дестабілізація політичного, економічного та соціального середовища в країні, небезпека загострення політичної ситуації на території Придністровсько-Молдовської ділянки державного кордону, корупція тощо поглиблюють вплив на економічну безпеку аграрної галузі Вінницької області таких слабких сторін, як низький рівень заробітної плати, неефективне та непрозоре використання бюджетних коштів та недостатній рівень прямих іноземних інвестицій.
2. Недосконале законодавство України, несформована регіональна інноваційна політика, відсутність інфраструктури підтримки інноваційного бізнесу, недостатня динаміка росту малого та середнього бізнесу та слабкий розвиток інститутів громадянського суспільства і системи інформатизації територіальних громад області поглиблює вплив таких слабких сторін Вінниччини, як збільшення кількості дотаційних територіальних громад.
3. Монополізація енергетичного ринку, зростання цін на енергоресурси створюють загрозу погіршення енергоефективності аграрного виробництва та економіки області в цілому, можуть законсервувати технічну та моральну зношеність комунальної інфраструктури та застарілу матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств.
4. Неефективна система державного екологічного моніторингу довкілля, поширююча деградація ґрунтів, недостатня якість водних ресурсів, втрати ландшафтного та біологічного різноманіття регіону посилюють ризики щодо можливого зменшення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та лісистості області.

5. Відсутність у Вінницькій області зрозумілої стратегії поводження з твердими побутовими та промисловими відходами в подальшому може призвести до їхнього накопичення та погіршення екологічного становища.
6. Зміна кліматичних умов посилює вплив таких слабких сторін аграрної галузі області, як значна фізична та моральна зношеність основних засобів; низька енергоефективність аграрного виробництва; загроза втрати ландшафтного та біологічного різноманіття; деградація ґрунтів, недостатність якісних водних ресурсів, низька лісистість області.

На основі проведеного SWOT-аналізу нами були визначити ключові проблеми розвитку Вінницької області, не розв'язання яких може перешкоджати гармонійному розвитку регіону в цілому та забезпеченню економічної безпеки аграрної галузі регіону, а саме:

- загроза повномасштабного військового вторгнення з боку Російської Федерації;
- значна залежність економіки області від зовнішніх інтеграційних зв'язків підприємств-експортерів та ринків збуту в Росії та країнах СНД;
- недостатній рівень поглибленої переробки сільськогосподарської продукції;
- несформованість інноваційної політики та внаслідок цього відсутність інноваційної інфраструктури, слабе використання науково-технічного та виробничого потенціалу регіону;
- відсутність комплексної програми щодо працевлаштування та забезпечення життєдіяльності великої кількості переселенців з місць тимчасово окупованої території АР Крим та районів ведення антитерористичної операції;
- обмеженість власних інвестиційних ресурсів підприємств для модернізації виробництва;
- висока питома вага зайнятих в неофіційному секторі економіки;
- низька енергоефективність аграрної галузі та економіки області в цілому, а також високий ступінь зношеності основних засобів;
- значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону в пошуках більш високих заробітків; недостатня пропозиція робочих місць у сільській місцевості;
- нерациональне у багатьох випадках використання земельних, водних ресурсів;
- недостатній рівень використання вторинних ресурсів;
- низький рівень врахування пріоритетів захисту довкілля та екологічної безпеки у програмах та стратегіях розвитку регіону;
- невідповідний сучасним викликам рівень підготовки управлінців та працівників органів місцевого самоврядування на базовому рівні територіальних громад;
- низький рівень доступності до інфраструктурних об'єктів та отримання послуг людьми з інвалідністю;
- відсутність на певних територіях регіону якісного доступу до мережі Інтернет, що не дозволяє впроваджувати ефективну систему комунікації та надавати мешканцям доступ до існуючих та перспективних послуг у сфері електронного врядування;
- відсутність ефективних механізмів співпраці на рівні територіальних громад органів місцевого самоврядування з громадськістю;
- недостатній рівень участі громадськості в програмах міжнародного співробітництва, в т.ч. жителів прикордонних територій.

З табл. 1 видно, що більшість «сильних сторін» економіки Вінницької області та «можливостей» її розвитку пов'язана саме з аграрною галуззю. Це, в першу чергу, такі напрями розвитку, як біоенергетика та сільське господарство (за умов наявності кваліфікованої робочої сили та високого рівня освітньої галузі). Але є і «слабкі» сторони аграрної галузі області. Це: занепад цукрової промисловості, недостатній рівень розвитку сільської інфраструктури, низька питома вага високих технологій в

агропромислового комплексі, нераціональне використання природних ресурсів та інші [7].

На основі проведеного аналізу нами були визначені фактори (див. табл. 2), які найбільше впливають на рівень економічної безпеки аграрної галузі Вінницької області, які об'єднані в такі групи [8, 9]: 1) економічно-фінансові; 2) виробничо-технологічні; 3) природньо-екологічні; 4) соціально-інтелектуальні; 5) інституційно-політико-інтеграційні.

Таблиця 2

Класифікація факторів економічної безпеки аграрної галузі Вінницької області

№ п/п	Назва показника	Од. виміру
<i>Економічно-фінансові</i>		
1.	Середні ціни на зернові та зернобобові культури в регіоні	тис. грн. /т
2.	Середні ціни на продукцію тваринництва в регіоні	тис. грн. /т
3	Чистий прибуток підприємств сільськогосподарської галузі регіону	млн. грн.
4.	Сальдо зовнішньої торгівлі Вінницької області	млн. дол. США
5.	Обсяг дотацій в сільське господарство з державного бюджету	млн. грн.
6.	Рівень рентабельності усієї діяльності підприємств аграрної галузі регіону	%
7.	Рівень інфляції в Україні	%
<i>Виробничо-технологічні</i>		
8.	Валова продукція сільського господарства регіону	млрд. грн.
9.	Кількість сільськогосподарських підприємств в регіоні	тис. шт.
10.	Кількість сільськогосподарської техніки у регіоні	тис. шт.
<i>Природньо-екологічні</i>		
11.	Обсяг посівних площ основних сільськогосподарських культур в регіоні	млн. га
12.	Урожайність зернових та зернобобових культур в регіоні	ц з 1 га
13.	Урожайність ріпаку в регіоні	ц з 1 га
14.	Обсяг викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря регіону	тис.тонн
15.	Природні катастрофи в регіоні	бали
<i>Соціально-інтелектуальні</i>		
16.	Середня кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві регіону	тис. осіб
17.	Середня заробітна плата в регіоні	тис. грн. / міс.
18.	Інтелектуальний потенція (індекс людського розвитку)	од.
19.	Інноваційний потенціал регіону	бали
<i>Інституційно-політико-інтеграційні</i>		
20.	Інституційний потенціал регіону	бали
21.	Рівень політичної стабільності в країні	бали

Більшість наведених у табл. 2 факторів можуть мати кількісні вимірники, окрім таких показників як: природні катастрофи в регіоні; інноваційний потенціал регіону; інституційний потенціал регіону; рівень політичної стабільності в країні; міжнародно-інтеграційний стан країни. Ці фактори мають якісну характеристику і можуть визначатися методом експертних оцінок за допомогою умовної шкали, наприклад, від «0» до «100» балів.

Розглянемо особливості запропонованих якісних показників детальніше [1].

1. Природні катастрофи в регіоні, якісне значення для яких визначається експертами на основі бальної шкали відповідно до таких рекомендацій: а) тектонічні катастрофи (землетруси). Вінницька область може зазнати землетрусу від зони Карпат і прилеглої до Румунії території, ймовірність їх дуже низька; б) метеорологічні катастрофи (морози, спека, зливи, град, вітер тощо). Вінницька область розташована в зоні помірних вітрів. Але іноді швидкості вітру досягає 25-45 м/с, що може призвести до пошкодження дахів, лісів, садів, ліній зв'язку тощо.

2. Інноваційний потенціал регіону, якісне значення якого визначається експертами на основі бальної шкали. Інноваційний потенціал – сукупність всіх видів інформаційних ресурсів, включаючи технологічну документацію, патенти, ліцензії, бізнес-плани, інноваційні програми і т.ін. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір тієї або іншої стратегії розвитку, тому інноваційний потенціал у даному випадку можна трактувати як „міру готовності” економічної системи виконати поставлені цілі розвитку.

3. Інституційний потенціал. Інституції – це соціальні форми функцій суб’єктів, об’єктів, процесів і результатів економічної діяльності, що забезпечують еволюцію системи суспільного розподілу праці на підставі статутів, норм, правил, інструкцій, регламентів, контрактів, стандартів і порядків [10]. Також під інституціями розуміють «звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в економічній) тим чи іншим способом саме через свою причетність до інститутів» [11]. Інститути слід розглядати як «специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями» і забезпечують реалізацію системних функцій економіки [11]. Під інституційний потенціалом будемо розуміти здатність держави проводити в життя прогресивні закони, правила, норми, приписи, утверджувати нові традиції тощо.

4. Рівень політичної стабільності в країні, якісне значення якого визначається експертами на основі бальної шкали відповідно до таких рекомендацій: а) рівень довіри до влади – показник, який характеризує ставлення громадян країни до влади та її інститутів у вигляді схвалення або несхвалення дій останніх; б) рівень виконання прийнятих державною програм та планів – показник, що визначає частку реалізованих програм (економічних, соціальних, науково-технічних та ін.) у загальній сукупності програм, прийнятих до втілення; в) можливість проведення чесних виборів та зміни влади – ймовірність порушення політичної стабільності в результаті проведення строкових (або дочасних) виборів та зміни влади в країні.

5. Міжнародно-інтеграційний стан країни – передбачає оцінювання відносин України із іншими країнами (насамперед, з Росією, ЄС, США). Ці відносини можуть бути сприятливими або несприятливими для розвитку економіки та забезпечення її стабільності.

Наведені фактори, на наш погляд, є найбільш суттєвими факторами впливу на економічну безпеку економіки Вінницької області та її аграрної галузі [12].

Висновки. Шляхом проведення SWOT-аналізу встановлено, що більшість «сильних сторін» та «можливостей» Вінницької області пов’язані саме з аграрною галуззю. В області є суттєві можливості для розвитку аграрної галузі. Це: наявність умов для розвитку високотехнологічного землеробства, збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції та інші. До загроз розвитку аграрної галузі Вінницької області можна віднести: збільшення ймовірностей природно-кліматичних ризиків, збільшення імпорту сільськогосподарської продукції за рахунок цінового фактора, нераціональна державна політика в аграрній сфері та відсутність інвестиційної довіри до України з боку іноземних інвесторів.

Розроблено класифікацію факторів, які впливають на економічну безпеку аграрної галузі Вінницької області. Ці фактори поєднано в такі групи: економічно-фінансові; виробничо-технологічні; природньо-екологічні; соціально-інтелектуальні; інституційно-політико-інтеграційні.

Список використаних джерел:

1. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю : [моногр.] / С.В. Козловський – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2010. – 432 с.

2. Козловський С.В. Стійкість розвитку аграрної галузі регіону як чинник економічного зростання України / С.В. Козловський, В.О. Козловський, О.М. Бурлака // Економіка України. – 2014. – № 9. – С.59-73.
3. Мартинов С. В. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 / С. В. Мартинов. – 2005. – 22 с.
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%9B%D0%9C%D0%9B%D0%A79ТЕНЕ2
6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>
7. Бурлака О. М. Стратегічний аналіз факторів стійкого розвитку аграрної галузі Вінницької області / О. М. Бурлака // Економіка ринкових відносин. – 2014. – №12. – С. 93-101.
8. Kozlovskiy Serhii The sustainability of agricultural sphere of the region as a factor in the economic development of Ukraine / S. Kozlovskiy, R. Grinyk, O.Pidvalna // Regional Innovations (France). – 2015. – №1. - P. 22-31.
9. Калетнік Г.М. Управління регіональною продовольчою безпекою в умовах економічної нестабільності : [моногр.] / Г.М. Калетнік, С.В. Козловський, Е.А. Кірсєва, О.Г. Підвальна – Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2015. – 252 с.
10. Іншаков О.В. Інституціональні проблеми економічного розвитку / О.В. Іншаков, Д.П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. – №1. – С.63-78.
11. Зотов В.В. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики / В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков, В.О. Розенталь // Экономическая наука современной России. – 2001. – № 3. – С. 53.
12. Козловський С.В. Моделювання та прогнозування стійкості розвитку аграрної галузі регіону на основі теорії нечіткої логіки / С.В. Козловський, О.М. Бурлака // Економічний форум. – 2014 – №3. – С. 83-96. – Режим доступу: <http://lutsk-ntu.com.ua/uk/zhurnal-ekonomichniy-forum>